

Yayın Geliş Tarihi (Submitted): 01/12/2021

Yayın Kabul Tarihi (Accepted): 23/12/2021

Makele Türü (Paper Type): Araştırma Makalesi – Research Paper

Please Cite As/Atıf için:

Öz D. (2021), Demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye örneği, *Nicel Bilimler Dergisi*, 3(2), 133-149. doi: 10.51541/nicel.1030879

DEMOKRASİ VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Derya Öz¹

ÖZ

Ekonomik büyüme kavramı ülkeler için oldukça önemli bir yere sahiptir. Bir ülkenin gelişmişliği söz konusu olduğunda, o ülkenin ekonomik yapısı da incelenen unsurlar arasındadır. Ülkelere ilişkin gelişmişlik düzeyleri belirlenirken ekonomik yapı dışında bazı demografik, coğrafik, sosyal ve kültürel alanlardaki gelişmelerin de etkisi vardır. Demokrasi de ülkelerin gelişmişlik düzeyinde etkili olan etmenler arasındadır.

Bir ülkede politik hakların ve sivil özgürlüklerin yani demokrasinin varlığının, ülkelerin gelişmişlik düzeyi üzerinde etkili olup olmadığı literatürde birçok çalışmada konu olarak ele alınmıştır. Bu çalışmaların bazılarında demokrasinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğu görülürken, bazılarında da olumsuz yönde etkisi olduğu ileri sürülmüştür. Bunlara ek olarak bazı çalışmalarda da ülkelerin ekonomik büyümesinde demokrasinin etkisinin nötr olduğu sonucuna varılmıştır.

Yapılan çalışmada Türkiye’de demokrasi (DEM) ile büyüme (GDP) arasındaki ilişki incelenmekte ve Freedom House indeksi için 1972-2018 dönemi, Polity IV indeksi için de 1965-2018 arasındaki dönemi kapsayan yıllık veriler kullanılmaktadır. Bu çalışmada ülkelerin demokrasi düzeylerini gözlemlemekte yardımcı olan Freedom House ve Polity IV demokrasi indeksleri kullanılmaktadır. Türkiye’nin büyüme değerini göstermek için ise GDP değişkeni kullanılacaktır. Bu modelin bilgisayar uygulaması için E-views 10.0 programı ile çalışılmıştır.

Bu çalışmada demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin nedensellik boyutunu incelemek için Toda ve Yamamoto tarafından 1995 yılında geliştirilen Toda-Yamamoto nedensellik testi tercih edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, ülkelerin demokrasi

¹Sorumlu Yazar, Nişantaşı Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, Bilgisayar Teknolojileri Programı, İstanbul.
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0844-0241>

düzeylerinin ölçülmesine ilişkin olarak kullanılan Polity IV ve Freedom House indekslerinin, ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye için ele alınan dönemlerde Freedom House ve Polity IV indeksleri ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki bulunamamış ve literatürde yer alan şüphecî yaklaşımı destekleyici sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Ekonomik Büyüme, Freedom House, Nedensellik, Polity I

THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC GROWTH AND DEMOCRACY IN TURKEY

ABSTRACT

The concept of economic growth is highly significant for the profiles of countries. When it comes to the development level of a country, the economic structure of that country is also among the elements taken into consideration. While determining the development levels of countries, some demographic, geographical, social and cultural improvements have an effect besides the economic structure. Democracy is also among the factors that affect the development level of countries.

Whether the existence of political rights or civil freedom, that is democracy, affects the level of development of a country which has been discussed in many studies, articles and books so far. While some of these studies show that democracy has a positive effect on economic growth, some have suggested that democracy affects economic growth in a negative way. In addition to these, some studies have concluded that the impact of democracy on economic growth of countries is neutral.

In the study, the relationship between democracy (DEM) and growth (GDP) in Turkey has been analyzed through the annual data from 1972 to 2018 for Freedom House indice and from 1965 to 2018 for Polity IV indice. In this study, *Freedom House* and *Polity IV* democracy indices are preferred to observe the democracy levels of countries. A GDP variable will be used to demonstrate the value of growth in Turkey. For the computer application of this model, the program of E-views 10.0 is preferred.

In this study, the causality test of Toda-Yamamoto developed by Toda and Yamamoto in 1995 is chosen to examine the causality dimension of the relationship between democracy and economic growth.

Keywords: Democracy, Economic Growth, Freedom House, Causality, Polity I

1. GİRİŞ

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile ilgili konular birçok çalışmada farklı değişkenlerle ilişkisi bakımından ele alınmaktadır. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyinden söz edilirken, o ülkeye ilişkin ekonomik büyüme oranı kavramı akla gelecek ilk unsur olarak sayılabilir. Bununla birlikte bir ülkenin gelişmişliğini o ülkede demokratik bir düzenin olup olmadığı, coğrafi, sosyal ve kültürel etmenler de açıklayabilmektedir.

Demokrasi en temel olarak halkın kendi kendini yönetebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca demokrasi bireyin politik haklar ve sivil özgürlüklere sahip olabilmesi anlamını da taşımaktadır.

Literatürde birçok çalışmada demokrasinin ekonomik büyüme üzerinde etkili olup olmadığı ele alınmıştır. Bunun üzerine bu iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisi üç farklı şekilde açıklanmaktadır. Bunlar; demokrasinin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemesi yani bağdaşma yaklaşımı, demokrasinin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemesi yani çatışma yaklaşımı ve iki değişken arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı şüpheli yaklaşım olarak ileri sürülmüştür.

Bu çalışmanın amacı, ülkelerin demokrasi düzeylerini belirlemede yaygın olarak kullanılan Freedom House demokrasi indeksi ve Polity IV demokrasi indeksini ayrı ayrı ele alarak Türkiye’de ekonomik büyüme ile ilişkisini Toda-Yamamoto nedensellik analizi ile ortaya koymaktır.

Çalışmada öncelikle demokrasi kavramı, demokrasi düzeyinin ölçülmesi, Freedom House ve Polity IV demokrasi indeksleri, demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki nedenselliği inceleyen çalışmaların literatür taraması, ekonomik büyüme kavramı ve nasıl ölçüldüğü konularına yer verilecektir. Daha sonra çalışmada kullanılan yöntemler hakkında kısaca bilgi verildikten sonra yapılan analizlerin sonuçları literatürdeki sonuçlarla karşılaştırılacaktır.

2.1. DEMOKRASİ

Demokrasi kavramı etimolojik olarak ‘halk iktidarı’ anlamına gelmektedir. Ancak zaman içinde farklı şekillerde tanımları da yapılmaktadır. Demokrasi aslında birey, toplum ve

devlet unsurları arasındaki ilişkinin kültürel doku içindeki yerine ilişkin yorumlanması gereken bir kavramdır.

Demokrasiyi birey bakımından açıklayacak olursak; bir toplumda birey haklarını korkusuzca arayarak elde edebiliyorsa o toplumda demokrasiden söz edilebilir. Dolayısıyla demokrasinin bir toplumdaki seviyesinin, bireyin haklarını kullanılabilmesi ile orantılı olduğunu söylemek mümkündür. (Ural, 1988).

Diğer yandan, 16 Aralık 1966'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve 23 Mart 1976 itibariyle de uygulamaya konulan çok taraflı bir anlaşma olan "Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi" (International Covenant on Civil and Political Rights, kısaca ICCPR) uyarınca Birleşmiş Milletler, demokrasinin aşağıdaki dört temel unsurdan oluştuğunu kabul etmiştir;

- İfade özgürlüğü çerçevesinde toplantı ve gösteri özgürlüğü,
- Kolektif aktivite içerisinde yer alma ve kişinin kendi hür iradesi çerçevesinde gruplara üye olma veya gruplardan ayrılma özgürlüğü,
- Seçilen temsilciler vasıtasıyla yönetimde söz sahibi olabilme,
- Seçme ve seçilme hakkı gibi özgürlüklerdir.

<http://www.hrweb.org/legal/cpr.html>

2.1.1. Demokrasinin Türleri

Demokrasi ile halkın kendi kendini yönetmesinde uygulanacak yollar belirlenirken; demokrasiler temsil edilme şekillerine göre farklılaşmaktadır. Bu durumda demokrasi; doğrudan demokrasi, temsili demokrasi ve yarı temsili demokrasi olarak ele alınmaktadır (Çınar ve Öz, 2018).

Doğrudan demokrasi, halkın herhangi bir temsilciye bağlı kalmadan alınan kararlara katılımını ifade etmektedir (Bozkurt,2014:230). Nüfusun yoğunlaşması sebebiyle uygulanması zor olan bu demokrasi türünde, alınacak kararların toplum ve devletten bağımsız olarak sadece halk tarafından alınacağını öngörmektedir (Tunç, 2008:1117).

Temsili demokrasi, halkın egemenlik haklarının, halkın seçmiş olduğu temsilciler yardımı ile kullanıldığı bir demokrasi türüdür. Temsili demokraside doğrudan demokraside olduğu gibi halk doğrudan doğruya yönetime dahil olmamaktadır (İşbir, 2010:1575).

Yarı temsili demokraside de, halkın egemenlik haklarının kullanılmasının halk ve halkın seçmiş olduğu temsilciler arasında paylaştırıldığını ifade etmektedir (Gözler, 2004: 120). Yarı temsili demokrasi, hem doğrudan demokrasi hem de temsili demokrasinin

özelliklerini içermektedir. Yarı temsili demokrasilerde halk referandum, grev, dilekçe verme gibi haklarını kullanarak yasal düzenlemeler üzerinde etkili olmaktadır (Varlık ve Ören, 2004:176).

2.1.2. Demokrasi Düzeyinin Ölçülmesi

Ülkelerin demokrasi düzeylerinin belirlenebilmesi amacıyla çeşitli demokrasi indeksleri oluşturulmuştur. Günümüzde bu indeksler; Bollen İndeksi, Freedom House İndeksi, Poe ve Tae İndeksi, Polity İndeksi ve Vanhanen İndeksi olarak karşımıza çıkmaktadır (Çınar ve Öz, 2018). Bunlardan en yaygın olarak kullanılanlar ise; Freedom House ve Polity 2(Polity IV) İndeksleridir. Bu çalışmada Türkiye' ye ait demokrasi düzey değerleri için her iki indeks de ayrı ayrı ele alınarak ekonomik büyüme ile nedenselliği araştırılmıştır.

Freedom House İndeksi'nde, demokrasi düzeyi iki temel unsur üzerinden belirlenmektedir. Bunlar; politik haklar ve sivil özgürlükler olarak adlandırılmaktadır. Özgürlükleri açıklamak amacıyla politik haklar için 10 değişken ve sivil özgürlükler için de 15 değişken ele alınmaktadır. Burada, politik haklar ve sivil özgürlükler için elde edilen değerlerin ortalaması Freedom Rating (Özgürlük Derecesi) olarak tanımlanmakta ve puanlamada 1 – 7 arasında değerler almaktadır. Bir ülkenin özgürlük derecesi Freedom House indeksinde yorumlanırken; 1 puan tam gelişmiş demokrasileri gösterirken, 7 puan demokratik unsurların olmadığını ifade etmektedir. Siyasi haklar ve sivil özgürlüklerin puanlama sistemine göre ülkelerdeki özgürlükler; özgür, kısmen özgür ve özgür olmayan ülkeler olmak üzere gruplandırılmıştır. Buna göre puanlamada elde edilen değer 1.0 – 2.5 değerleri arasında ise, o ülkelerin *özgür* olduğu; 3.0 – 5.0 arasında ise *kısmen özgür* olduğu ve 5.5 – 7.0 değerleri arasında ise ülkelerin *özgür olmadığı* şeklinde tanımlanmaktadır.

Polity IV İndeksi'nin ele aldığı demokrasi skoru 0 ile 10 arasında değerlendirmektedir. 0 değeri demokratik unsurların yoksunluğunu belirtirken, 10 değeri ise tam gelişmiş demokrasileri göstermektedir. Otokrasi skoru da 0-10 arasında değer almaktadır. Buna göre 0 otokratik unsurların olmadığını ifade ederken, 10 ise tam gelişmiş otokrasi olarak tanımlanmaktadır. Polity IV demokrasi indeksi hesaplanırken, demokrasi skoru ile otokrasi skoru arasındaki fark değeri kullanılmaktadır. Polity IV demokrasi indeksi -10 ile +10 arasında değerler almaktadır. Burada -10 güçlü otokrasiyi temsil ederken, +10 ise güçlü demokrasiyi belirtmektedir(Çınar ve Öz, 2018).

2.2. EKONOMİK BÜYÜME

Ekonomik büyüme kavramına ilişkin literatürde bir çok tanımlama bulunmaktadır. En genel tanımıyla ekonomik büyüme; mal ve hizmet üretim kapasitesindeki genişlemedir ve Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki (GSYİH) artışa bağlı olarak hesaplanmaktadır (Parasız, 1997:4). Ayrıca işgücü, doğal kaynaklar, sermaye gibi ekonomik değerlerdeki fert başına bir yıldan diğer yıla doğru daha yüksek gelir sağlayacak şekilde artışlar da büyüme olarak tanımlanmaktadır (Ülgener, 1976:409). Bir başka tanımlamayla ekonomik büyüme; emek ve sermaye gibi faktörlerin arzındaki artışların ve üretimde kullanılan faktörlerdeki birim başına düşen hasıla oranındaki artışın potansiyel milli gelirden yaptığı yükselmedir. Ekonomik büyüme temelde iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki; eksik istihdamda bulunan bir ekonominin bu durumdan kurtulmak amacıyla, üretimi arttırması sonucu ortaya çıkan kısa dönemli konjonktürel dalgalanmaya dayalı ekonomik büyüme iken, ikincisi ise ekonomi tam istihdamdayken, yeni girdi eklenerek ya da mevcut teknoloji geliştirilerek gerçekleştirilen uzun dönemli ekonomik büyümedir (TEK, 2003).

Ekonomik büyüme literatürde ekonomik kalkınma, gelişme ve genişleme olarak da adlandırılmaktadır ancak bunlar kavramsal olarak birbirinden farklı tanımlanmaktadır. Alfred Ammon isimli iktisatçı bu kavramlar arasındaki farkı şu şekilde ortaya koymuştur. Ammon' a göre; ülke ekonomisi zamanla iki yönde değişim gösterir. Gövdesi ile büyür ve genişler; nüfus artar, artan nüfus işgücünü arttırır, dolayısıyla üretim faktörlerinde artışlar yaşanır. Bünyesi ve çatısı değişir: örneğin milli gelirden sektörlerin payları değişir, işgücünün sektör dağılımı farklılaşır. Bir ekonomide nüfus, işgücü ve doğal kaynaklar gibi üretim faktörlerindeki artışlara büyüme, ekonominin bünyesinde meydana gelen değişimlere ise kalkınma adı verilmektedir (Acar, 2002:178). Yapılan tanımlamalara göre kalkınma büyümeye göre daha geniş kapsamlı bir kavramdır. Bu nedenle bir ülkenin ekonomisinin büyümesi, o ülkenin aynı zamanda kalkındığı anlamına gelmemektedir (Kar ve Taban, 2005: 15). Bu durumda büyümenin kalkınma için gerekli şart olup, tek başına yeterli olmadığı ifade edilebilmektedir (Kurnaz, 2009).

2.2.1. Ekonomik Büyüme Oranı Nasıl Hesaplanır

Ekonomik büyüme oranı birçok farklı kritere göre ölçülebilmektedir. Dolayısıyla ulusal bir ekonominin ne kadar büyüdüğü matematiksel olarak ifade edilebilmektedir. Ancak bunun için önemli istatistiksel bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bir ekonomideki yıllık GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) artış oranı, SMH (Safi Milli Hasıla) artış oranı büyüme hızını ifade etmek

için kullanılmaktadır. Benzer şekilde kişi başına tüketim harcamalarındaki yıllık artış oranı da büyüme hızını belirtmek için kullanılabilir. Tüm kriterlere rağmen en temel kabul gören ölçü olarak; kişi başına düşen reel milli gelirdeki artış ele alınmaktadır. Büyüme hızı, bir önceki yıla göre reel milli gelirin yüzde kaç arttığını gösteren bir orandır (Ünay, 1983:250).

Yapılan tanımlamalara göre: büyüme oranı GSMH ya da GSYH büyüklükleriyle ölçülmektedir. Buna ek olarak; herhangi bir değişkenin, belirli bir dönemde yüzdesel değişimi, o değişkenin büyüme hızını vermektedir. Ekonomik büyüme tanım olarak, ülkede üretilen nihai mal ve hizmet toplamında ortaya çıkan net artış olduğu için, bir ülkedeki GSMH veya GSYH oranındaki artış hızı, o ülkenin büyüme hızını belirlemektedir. Buna göre bir ekonomiye ilişkin büyüme hızı ve büyüme oranı aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$\text{Büyüme Oranı} = \frac{\text{GSMH}_n - \text{GSMH}_{n-1}}{\text{GSMH}_{n-1}} = \frac{\text{GSYH}_n - \text{GSYH}_{n-1}}{\text{GSYH}_{n-1}}$$
$$\text{Büyüme Hızı} = \frac{\text{GSMH}_n - \text{GSMH}_{n-1}}{\text{GSMH}_{n-1}} \cdot 100 \text{ yada } \frac{\text{GSYH}_n - \text{GSYH}_{n-1}}{\text{GSYH}_{n-1}} \cdot 100$$

Ekonomide belirli dönemde üretilen gelir artışı; nominal veya reel terimlerle ölçülebileceği gibi toplam veya kişi başına değerleri ile de ölçülebilmektedir. Ancak ekonomik büyüme oranı nominal değişimler ile değil, reel değişimlere bağlı olarak ölçülmektedir. Yine de toplumsal refah düzeyini ölçmek için kişi başına düşen büyüklüklerin kullanılması çok daha etkili olmaktadır. Çünkü bir ülkede gelir dağılımı ile ilgili bilgi almak için en önemli gösterge olarak kişi başına düşen gelir büyüklüğü ele alınmaktadır (Yıldırım, 1996:774; Atılgan, 2004:293).

2.3. DEMOKRASİ VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

Demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye ait çeşitli görüşler söz konusudur. Konuya ilişkin yapılan çalışmaların bir kısmında demokrasi ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmazken, bir kısım çalışmalarda ise ikisi arasında bir ilişki olduğu öne sürülmüştür. Demokrasi ve ekonomik büyüme arasında ilişki olduğunu savunan araştırmacıların bir kısmı bu ilişkinin pozitif yönde olduğunu ileri sürerken, bir kısmı da iki değişken arasında negatif yönde ilişki bulmuşlardır (Beşkaya & Manan, 2009: 17). Ancak daha sonra yapılan çalışmalarda demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki nedensellik yöntemleri ile değerlendirmektedir. Dolayısıyla iki değişken arasındaki ilişkiyi incelerken, demokrasi mi ekonomik büyümeyi etkiler veya ekonomik büyüme mi demokrasinin varlığını

destekler, şeklinde sorulara cevap aranmaktadır. Demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığı ile ilgili yapılan çalışmalar sonucunda üç temel yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bunlar; çatışma yaklaşımı, bağdaşma yaklaşımı ve şüpheli yaklaşım olarak ele alınmaktadır.

Çatışma Yaklaşımında, demokratik kurumların ekonomik gelişmeleri etkilediği ve demokrasi ile ekonomik büyümenin bir mücadele içerisinde olduğu öne sürülmektedir. Lipset (1959) 'in düşüncesinden hareketle, bir kesim araştırmacı demokrasiyi geliştirmekte olan ülkeler açısından ele aldığı malîyeti yüksek lüks bir kavram olarak görmektedirler. Demokrasi ile ekonomik büyümenin mücadele içerisinde olması bu iki kavramın birlikte yürütülemeyeceği düşüncesini savunmaktadırlar. Dolayısıyla çatışma yaklaşımı demokrasi ile ekonomik büyüme arasında negatif yönde bir ilişkinin var olduğunu ileri sürmektedir.

Bağdaşma Yaklaşımı, Olson (1996) demokrasi ve ekonomik büyüme ilişkisini açıklarken çatışma yaklaşımından farklı olarak demokratik alandaki gelişmelerin ekonomik büyümenin bir tamamlayıcısı niteliğinde olduğunu savunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında demokrasinin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği düşünülmektedir.

Şüpheli Yaklaşım, demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki çatışma ve bağdaşma yaklaşımından farklı olarak birbirleri arasında sistematik olarak bir etkileşimin olmadığı düşüncesi ile hareket etmektedir. Dolayısıyla şüpheli yaklaşımda demokrasi ile ekonomik büyüme arasında nötr yani bir ilişki olmadığı savunulmaktadır (Çınar ve Öz, 2018).

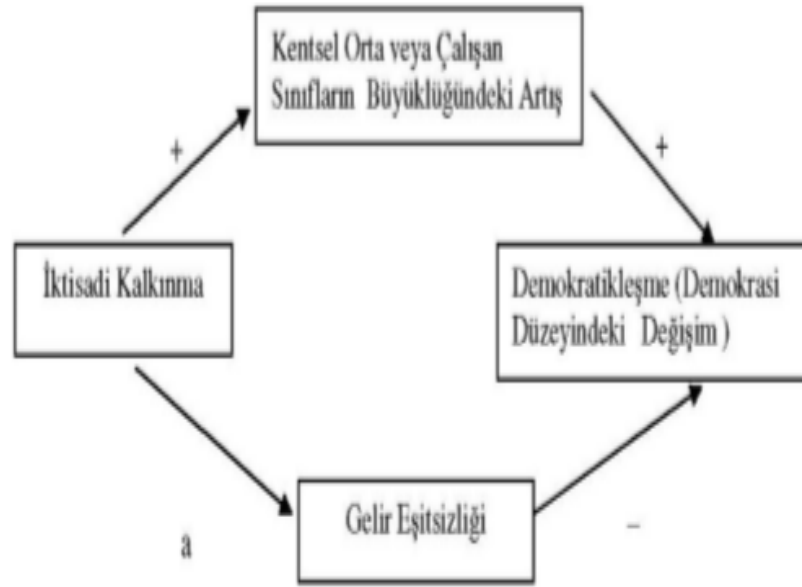
Demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki 19. yüzyıldan itibaren sosyal bilimcilerin ilgilendiği önemli bir konudur. 19. yüzyılda siyaset bilimciler, kapitalist gelişme yoluyla yaşanacak toplumsal dönüşümün bu dönüşümü yaşayan toplumlara demokrasiyi de beraberinde getireceğini düşünmekteydiler (Rueschemeyer vd., 1992:2). İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda siyaset bilimciler ile iktisatçılar demokrasiyi iktisadi kalkınmaya göre ikincil bir sorun olarak ele almışlardır. O dönemde çoğunlukla, demokrasinin ekonomik büyümenin bir sonucu olduğuna yönelik bir anlayış hakimdir (İnsel, 1991:18). Lipset, 1959 yılında dikkat çeken çalışmasında demokrasinin belli bir iktisadi gelişmeden sonra mümkün olacağını ileri sürmüştür. Lipset'e göre ekonomik olarak daha yoksul ülkeler demokrasi ile değil, sadece oligarşi veya diktatörlükle yönetilebilir (Lipset, Aktaran: Cırhinlioğlu, 1999: 61).

1960 ve 1970'li yıllarda, demokrasi "üçüncü dünya" ülkeleri için ikincil öncelik olarak düşünülüyordu; birincil öncelik ise büyüme/gelişme sorunuydu ve demokrasi, ekonomik büyümeyi mantıksal olarak takip edecektir. Adejumobi, bu bakış açısının, Afrika'daki politik diktatörlükler ile askeri yönetimleri meşrulaştırdığına dikkat çekmektedir. Gerçekten de,

Afrika'daki askeri yönetimler Batılı uzmanlarca "modernleştirici askerler" olarak methedilmiştir. Ayrıca çoğu Afrika yönetimleri tarafından benimsenen gelişme ideolojisi, demokratik biçimde gelişmeden (democratisation of development) ziyade diktatoryel biçimde gelişme (dictatorship of development) şeklindeydi. Gelişme/büyüme konusu bir politik klişe haline gelmişti (Adejumobi, 2000: 3).

Batı'da 1980' li yıllarda liberalizm etkisiyle beraber, bu defa serbest piyasa ekonomisinin kurumları olarak tanımlanan demokrasinin, gelişme için ön koşul olduğu öne sürülmeye başlanmıştır. Böylece yeni tartışma konusu demokrasinin ekonomik gelişmenin nedeni ve başlıca kolaylaştırıcısı olup olmadığı şeklindedir. Demokrasi bağımsız değişken olarak, ekonomik gelişme bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Gelişmiş ülkeler tarafından üçüncü dünya ülkelerine ithal edilen bir politika aracı olarak demokrasi artık kabul edilebilir, katlanılabilir, bütün toplumlar için teşvik edilebilirdi (Adejumobi, 2000: 3).

İktisadi kalkınmanın demokratikleşme üzerindeki etkisi, iktisadi kalkınma ile gelir eşitsizliği arasındaki ters U ilişkisini (a) dikkate alan Muller tarafından Şekil 2.1'deki gibi özetlenmiştir (Muller, 1995: 968–9).

Şekil 1. İktisadi Kalkınma, Gelir Eşitsizliği ve Demokrasi İlişkisi

Yukarıdaki şekle göre, iktisadi kalkınma tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörüne doğru hareket eden işgücü akışına yol açmakta ve işgücündeki bu değişim de

şehirlerde orta sınıfın büyüklüğünü artırmaktadır. Bu artışla birlikte demokrasi güçlenmektedir. Öte yandan iktisadi kalkınma gelir eşitsizliğine de sebep olmaktadır. Bu durum çalışan sınıflar arasında kutuplaşma durumunu arttırmaktadır. Dolayısıyla gelir eşitsizliğinden ortaya çıkan toplumsal kargaşa demokrasinin sürdürülmesi üzerinde olumsuz etkilere sebebiyet vermektedir (Muller, 1995: 968–969).

2.4. DEMOKRASİ İLE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİ ELE ALAN ÇALIŞMALAR

Demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin açıklanması için özellikle 1990'dan sonra birçok çalışma yapılmıştır. Ekonomik büyüme arasındaki ilişki için yapılan literatür taraması bir önceki bölümde açıklanan yaklaşımlar çerçevesinde ele alınacaktır. Demokrasi ve ekonomik büyüme ilişkisine ait bazı literatür çalışmalarına yer veren Tablo 1 incelendiğinde, çalışmaların bazıları demokrasinin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini (çatışma yaklaşımı), bazı çalışmalarda demokrasinin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği (bağdaşma yaklaşımı) ve son olarak çalışmaların bazıları ise demokrasinin ekonomik büyümeyi etkilemediği (şüpheli yaklaşımı) sonucuna ulaşmışlardır. Aşağıdaki tabloda demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar detayları ile sıralanmıştır (Hayaloğlu, 2015).

Tablo 1. Demokrasi ve Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen Literatür

Çalışmanın Yazarı	Kapsadığı Dönem	Araştırmada Yer Alan Ülke Grubu	Kullanılan Demokrasi Göstergesi	Bulunan Sonuç
Abrams ve Lewis (1993)	1968-1987	90 ülke	Humana (1986), Gastil (1987)	Büyüme üzerinde pozitif etki
Barro (1994)	1960-1990	100 ülke	Gastil (1982-83)	Büyüme üzerindeki etkisi belirsiz
De Haan ve Siermann (1995)	1973-1988 1961-1992	96 ülke	Gasiorowski (1993)'nin veri setine dayanarak kendi	Büyüme ile arasında güçlü bir ilişki yok

			geliştirdikleri indeks	
Rodrik (2000)	1970-1989	90 ülke	Freedom House indeksi	Büyüme üzerinde pozitif etki
Leschke (2000)	1990-1997	80 ülke	Freedom House indeksi	Ulusların refahı üzerinde pozitif etki
Tavares ve Wacziarg (2001)	1970-1989	65 sanayi ülkesi ve gelişmekte olan ülke grubu	Freedom House indeksine dayanarak kendi geliştirdikleri indeks	Büyüme üzerindeki genel etkisi negatif ve orta düzeyde
Yay (2002)	1971-1990	74 az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke	Freedom House indeksi	Büyüme ile arasında bir ilişki yok
Beşkaya ve Manan (2009)	1970-2005	Türkiye	Freedom House indeksi	Büyüme üzerindeki etkisi belirsiz
Acemoğlu vd. (2014)	1960-2010	175 ülke	Freedom House ve Polity IV indeksi	Büyüme üzerinde pozitif etki
Jacob (2015)	1960-2010	160 ülke	Polity IV indeksi, Freedom House indeksi, Pemstein vd. (2010)	Büyüme üzerinde pozitif etki
Helliwell (1994)	1960-1985	125 ülke	Gastil (1976)	Büyüme ile arasında doğrudan bir ilişki yok

Zouhaier (2012)	2000-2009	11 MENA ülkesi	Freedom House indeksi	Büyüme üzerinde pozitif etki
Ghosh ve Gregoriou (2009)	1960-1990	15 ülke	Gastil (1990)	Büyüme üzerinde pozitif etki
Ulubaşoğlu ve Doucouliagos (2004)	1970-1999	119 ülke	Freedom House indeksi	Büyüme üzerinde doğrudan etkili değil
Minier (1998)	1965-1987	96 ülke	Freedom House indeksi	Büyüme üzerinde pozitif etki

2.5. UYGULAMADA KULLANILAN YÖNTEMLER

Yapılan çalışmada Türkiye’de demokrasi (DEM) ile büyüme (GDP) arasındaki ilişki incelenmektedir. Çalışmada ülkelerin demokrasi düzeylerini temsil etmek üzere en sık karşımıza çıkmakta olan iki farklı indeks ele alınmıştır. Bunlar; Polity IV (PIV) ve Freedom House (FH) demokrasi indeksleridir. Türkiye’nin büyüme değerini göstermek için ise GDP değişkeni kullanılmıştır. Demokrasi ile büyüme arasındaki ilişki, her iki demokrasi indeksi bakımından incelenerek yorumlanmıştır. Freedom House (FH) ile GDP değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiş ve 1973-2018 arasındaki dönem, yıllık olarak ele alınmıştır. Buna ek olarak, Polity IV indeksi ile GDP değişkenleri arasındaki ilişki de incelenmiş ve 1965-2018 arasındaki dönem, yıllık olarak kullanılmıştır. Verilere Freedom House indeksi için “Freedom House” resmi web sayfasından, Polity IV indeksi için de “Systemic Peace” tarafından yayımlanan rapordan ulaşılmıştır. Çalışmada kullanılan diğer bir değişken GDP verileri ise TÜİK’ ten alınmıştır. Bu modelin bilgisayar uygulaması için E-views 10.0 programı ile çalışılmıştır.

Bu çalışmada Polity IV ve GDP ile Freedom House ve GDP arasındaki ilişkinin nedensellik boyutunu incelemek için Toda ve Yamamoto tarafından 1995 yılında geliştirilen Toda-Yamamoto nedensellik testi tercih edilmiştir. Bu testin seçilmesinde birden çok avantajlı durumun olması etkili rol oynamıştır. Bunlardan biri Granger nedensellik testlerini araştırma hedefiyle geliştirilmiş VAR modelini tahmin etmek için çok daha basit bir yol sunmasıdır.

Toda ve Yamamoto tarafından ortaya atılan bu yöntemin, seriler arası koentegre ilişkiden bağımsız bir şekilde VAR model üzerinden nedensellik bulgularına olanak sağlaması da başka bir avantajlı yönü olarak görülmektedir.

Toda-Yamamoto testinde, Granger nedensellik testi gibi serilerin aynı mertebeden durağan olma şartı aranmamaktadır. Farklı mertebelere sahip seriler arasında da nedensellik analizi yapılabileceğini gösteren Toda-Yamamoto testi, seriler hangi mertebede durağan olursa olsun düzey değerlerini kullanılarak VAR model oluşturmaktadır. İki aşamadan oluşan bu testte öncelikle optimal gecikme uzunluğu belirlenmekte ve uygulamaya konu olan seriler için maksimum bütünleşme derecesi (dmax) tespit edilmektedir. VAR model için uygun gecikme uzunluğunun saptanması, Akaike ve Hannan-Quinn gibi kriterler kullanılarak yapılmaktadır. Böylece optimal gecikme uzunluğu k ile maksimum bütünleşme derecesi d_{max} ın tespiti ile beraber $k+d_{max}$ gecikme uzunluğunu barındıran geliştirilmiş VAR modeli tahmin edilmektedir. İkinci aşamada ise elde edilen k gecikmeli VAR katsayı matrisine Wald testleri uygulanmakta ve sonucunda Granger nedenselliğe bağlı çıkarımlar yapılabilmektedir.

3. BULGULAR

Analizde ilk olarak değişkenlerin durağanlık mertebelerinin belirlenmesi amacıyla Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi kullanılmıştır. Değişkenlerin düzeylerine ve farklarına ait ADF birim kök testlerinin sonuçları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2. Değişkenlerin Düzeylerine ve Farklarına ait ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi		
Değişkenler	Gecikme Uzunluğu	t-İstatistiği
PIV	2	-3.295701
GDP	3	-5.055137*
Δ PIV	6	-4.809529*

* %5, anlamlılık düzeyinde sıfır hipotezi olan birim kökün varlığının reddedildiğini göstermektedir. Gecikme uzunlukları Akaike Bilgi Kriteri (AIC) kullanılarak belirlenmiştir. “ Δ ” serilerin 1.farkının alındığını belirtmektedir.

Tablo 2'nin sonuçlarına göre GDP değişkeni düzeyde $I(0)$ durağan iken PIV değişkeni birinci farkında durağan olarak belirlenmiştir. Toda-Yamamoto nedensellik testi için değişkenlerin düzey değerlerinin aynı mertebede olmasına gerek duyulmadığından ötürü düzey değerlerle kurulan modellerin çalışmaya uyarlanmış hali aşağıdaki gibidir:

$$GDP_t = \alpha_1 + \sum_{i=1}^{k+d \max} \beta_{1i} PIV_{t-i} + \sum_{i=1}^{k+d \max} \theta_{1i} GDP_{t-i} + \varepsilon_{1t}$$
$$PIV_t = \alpha_2 + \sum_{i=1}^{k+d \max} \beta_{2i} GDP_{t-i} + \sum_{i=1}^{k+d \max} \theta_{2i} PIV_{t-i} + \varepsilon_{2t}$$

Buna göre k , VAR model yardımıyla “1” olarak, $dmax$ ise “1” olarak belirlenmiş ve genişletilmiş VAR(2) modeli görünüşte ilişkisiz regresyon yöntemi ile tahmin edilmiştir. Bu model yardımıyla elde edilen nedensellik analizi sonuçları Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi Sonuçları (PIV-GDP)

Sıfır Hipotezi	Gecikme Uzunluğu	MWALD İstatistiği
$GDP \nrightarrow PIV$	2	0.013383*
$PIV \nrightarrow GDP$	2	2.056869*

* %5 anlamlılık düzeyinde sıfır hipotezinin reddedilemediğini göstermektedir.

Tablo 3’ün sonuçlarına göre kısa dönemde PIV ve GDP arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanılmıştır. Daha sonra başka bir demokrasi indeksi olarak bilinen Freedom House verileri ile GDP değişkeni arasındaki ilişkiyi incelemek için analize devam edilmiştir.

Tablo 4. Değişkenlerin Düzeylerine ve Farklarına ait ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi		
Değişkenler	Gecikme Uzunluğu	t-İstatistiği
GDP	3	-5.055137*
FH	1	-2.605383
ΔFH	0	-4.891215*

* %5, anlamlılık düzeyinde sıfır hipotezi olan birim kökün varlığının reddedildiğini göstermektedir. Gecikme uzunlukları Akaike Bilgi Kriteri (AIC) kullanılarak belirlenmiştir. “ Δ ” serilerin 1.farkının alındığını belirtmektedir.

Tablo 4’ ün sonuçlarına göre GDP değişkeni düzeyde I(0) durağan iken FH değişkeni birinci farkında durağan olarak belirlenmiştir. Toda-Yamamoto nedensellik testi için

değişkenlerin düzey değerlerinin aynı mertebede olmasına gerek duyulmadığından ötürü düzey değerlerle kurulan modellerin çalışmaya uyarlanmış hali aşağıdaki gibidir:

$$GDP_t = \alpha_1 + \sum_{i=1}^{k+d \max} \beta_{1i} FH_{t-i} + \sum_{i=1}^{k+d \max} \theta_{1i} GDP_{t-i} + \varepsilon_{1t}$$
$$FH_t = \alpha_2 + \sum_{i=1}^{k+d \max} \beta_{2i} GDP_{t-i} + \sum_{i=1}^{k+d \max} \theta_{2i} FH_{t-i} + \varepsilon_{2t}$$

Buna göre k , VAR model yardımıyla “1” olarak, $dmax$ ise “1” olarak belirlenmiş ve genişletilmiş VAR(2) modeli görünüşte ilişkisiz regresyon yöntemi ile tahmin edilmiştir. Bu model yardımıyla elde edilen nedensellik analizi sonuçları Tablo 5’ te gösterilmiştir.

Tablo 5. Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi Sonuçları (FH-GDP)

Sıfır Hipotezi	Gecikme Uzunluğu	MWALD İstatistiği
$GDP \nrightarrow FH$	2	1.016726*
$FH \nrightarrow GDP$	2	2.919523*

* %5 anlamlılık düzeyinde sıfır hipotezinin reddedilemediğini göstermektedir.

Tablo 5’in sonuçlarına göre kısa dönemde FH ve GDP arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanılmıştır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ele alındığında ilk olarak ekonomik anlamda gelişme olarak düşünülmektedir ancak sadece ekonomi tek başına gelişmişliğin göstergesi olmamaktadır. Ekonomi ile birlikte o ülkenin sosyal, siyasal, demografik gibi bir takım yapılarının da gelişme kavramına katkı sağladığı söylenebilmektedir. Bunların yanı sıra, gelişmişlik kavramını ele alırken bir ülkenin demokrasi düzeyi de diğer etkenler kadar önemlidir. Literatürde birçok çalışmada demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ele alınmıştır. Bu çalışmaların sonucunda, demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye üç farklı yaklaşımda bulunmuşlardır. Bunlardan birincisinde, bu iki değişken arasında pozitif bir etki olduğu ileri sürülürken; ikinci yaklaşımda değişkenlerin birbirini negatif yönde etkilediği

sonucuna varılmıştır. Üçüncü yaklaşımda ise, iki değişken arasında herhangi bir etkileşimin olmadığı diğer bir ifadeyle nötr olduğu ileri sürülmüştür.

Bu çalışmanın uygulama kısmında elde edilen sonuçlara göre, ülkelerin demokrasi düzeylerinin ölçülmesine ilişkin olarak kullanılan Polity IV ve Freedom House indekslerinin, ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye için ele alınan dönemlerde Freedom House ve Polity IV indeksleri ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki bulunamamış ve literatürde yer alan şüpheli yaklaşımı destekleyici sonuçlar elde edilmiştir.

ETİK BEYAN

“Demokrasi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye örneği” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (2002), İktisadi büyüme ve büyüme modelleri, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı, Vipaş Yayınevi, Bursa.
- Adejumobi, S. (2000), Between democracy and development in Africa: What are the missing Links?,http://www.worldbank.org/research/abcde/eu_2000/pdf/files/ADEJUMOBI.pdf, Erişim tarihi: 25 Kasım 2019.
- Atılgan, H. (2004), Vergilemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Türkiye’deki durumunun analizi, T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, s.293, Ankara.
- Beşkaya, A. ve Manan, Ö. (2008), Demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ve Türkiye üzerine bir değerlendirme, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi*, 10(1-2), 1-32.
- Bozkurt, Y. (2014), Yerel demokrasi aracı olarak türkiye’de kent konseyleri: yapı, işleyiş ve sorunlar, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 230.
- Cirhinlioğlu, Z. (1999), Azgelişmişliğin toplumsal boyutu, İmge Kitabevi, Ankara.

- Çınar, M. ve Öz, R. (2018), Türkiye’de demokrasi ve ekonomik büyüme ilişkisi, İzmir Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi, 2018, İzmir, 1, 377-404.
- Gözler, K. (2004), Anayasa hukukuna giriş, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa.
- Hayaloğlu, P. (2015), MINT ülkelerinde demokrasi ekonomik büyümeyi nasıl etkilemektedir?, *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 1(1), 17-29.
- İnsel, A. (1991), Siyasal bir süreç olarak iktisadi kalkınma II, *Birikim*, 12-13.
- İsbir, B. (2010), Temsili demokrasi anlayışına göre yerel yönetimlerde özerklik, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11, 1571-1600.
- Kar, M. ve Taban, S. (2005), İktisadi gelişmenin temel dinamikleri ve kaynakları, İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Kurnaz, Ö. (2009), *Türkiye’de Enflasyon ve Büyüme İlişkisi 1987-2006 Dönemi*, Adnan Menderes Üniversitesi.
- Muller, E. N. (1995), Economic determinants of democracy, *American Sociological Review*, 60(6), 966-982.
- Parasız, İ. (1997), Modern büyüme teorileri: Dinamik makro ekonomiye giriş, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Rueschemeyer, D. and et al (1992), *Capitalist development and democracy*, Polity Press, Cambridge.
- TEK. (2003), Büyüme stratejileri, Türkiye iktisat kongresi büyüme stratejileri çalışma grubu, Türkiye Ekonomi Kurulu, http://www.tek.org.tr/dosyala/BS_Rapor.pdf, Erişim tarihi: 25 Kasım 2019.
- Toda, H.Y., and Yamamoto, T. (1995), Statistical inference in vector autoregression with possibly integrated processes, *Journal of Econometrics*, 66, 225-250.
- Tunç, H. (2008), Demokrasi türleri ve müzakereci demokrasi kavramı, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1-2), 1113-1132.
- Unay, C. (1983), Makro Ekonomi, 3. Basım, Akademi Yayınları, Bursa.
- Ural, Ş. (1988), Demokrasi kavramı, toplumsal değerler ve birey, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/743/9508.pdf>, Erişim tarihi: 25 Kasım 2019.
- Ülgener, S. (1976), Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme, Der Yayınevi, İstanbul.
- Varlık, Ü. ve Ören, B. (2004), Demokrasi ve temsil, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 172-185.
- Yıldırım, E. (1996), Büyüme ve iktisadi gelişme, İktisadın İlkeleri, Alkım Yayınevi, Ankara.